

UŞAK'TA HACIM SULTAN ZÂVİYESİ VE VAKFİYESİ

Mustafa Murat ÖNTUĞ*

Hacım Sultan Zâviyesi'nin vakfiyesi, gurre-i Cemâziyelevvel 721 (29 Mayıs 1321) tarihli olup, Türkiye Arapçası ile yazılmıştır. Sureti, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Defter¹ no. 592, sayfa 139'da kayıtlıdır. Vakfiyenin baş tarafındaki, “*Kütahya dâhilinde Uşak kazâsında Hacım karyesinde vâki' Hacım Sultan Zâviyesi vakfı 25 Zilkade 1317 (27 Mart 1900) tarihinde sâdır olan irâde-i âliyye mucibince kayd olunmuştur*” ve sonundaki, “*...mahkeme-i şer'îye sicilinin elli sekiz numrusunda mukayyed olub Müteveli zâde Veli Beğ talebiyle ihrâç olunan Hacım Sultan Zâviyesi Vakfı'nın sûret-i vakfiyesidir. fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-işrîn min şehri Muharremi'l-harâm li-sene seb'a 'aşere ve selâse mi'e ve elf.*” (23 Muharrem 1317- 4 Haziran 1899) ibarelerden H.1317/ M.1899-1900'de adı geçen deftere yazıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiye sureti, sonundaki şahitler dışında 20 satırdır.

1. Vâkıf Germiyanoglu I. Yakub'un Kısa Biyografisi

Vakfiyeye göre, zâviyenin vâkıfı, Yakub Bey ibn Mehmed Bey el-Germiyânî'dir. Yani zâviye Yakub Bey tarafından binâ ettirilip buraya arazi vakfedilmiştir. Fakat burada I. Yakub Bey'in babası olarak Mehmed Bey gösterilmektedir. Oysa Yakub Bey ve Germiyan oğullarının şecerelerinde onun babasının Kerimüddin Ali-Şir olduğu tesbit edilmiştir.² H.1317 (M.1899) tarihinde deftere kaydedilirken yanlışlıkla “Mehmed Bey” şeklinde yazılmış olmalıdır. Vakfiye, H.721 (M.1321)'de tescil ettirildiğine

* Arş.Grv., Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.

¹ Kısaltma: VAD.

² Germiyanogulları'nın şeceresi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, (3.Baskı), Ankara 1984, s.54.

ve bu tarihte I. Yakub dönemine tekâbül ettiğine göre, bu hususun yanlışlığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. II. Yakub devrine rastladığını düşünmek de mümkün görünmemektedir. Çünkü, II. Yakub devri I. Yakub'dan yaklaşık yüz sene sonraya rastlar ve babası da Süleyman Şah'tır. O halde zâviyenin vâkıfı, Germiyanolu I. Yakub Bey'dir.

I. Yakub Bey, Germiyan Beyliği'nin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Yakub Bey, başlangıçta Selçuklu Sultanı III. Alâaddin'e tâbi üç emirden biriydi. Bir arâ Ankara'da bulunmuş sonradan Kütahya ve havâlisinde Germiyanogulları Devleti'ni kurmuştur (H. 699 / M. 1299-1300).³ Yakub Bey'in kurduğu beylik, Karamanoğulları Beyliği'nden sonra Anadolu'da kurulanların en kuvvetli olanı idi. O, beyliğin sınırlarını genişletmek maksadıyla batı Anadolu'dan, Ege Denizi'ne kadar Bizans topraklarına akınlar yapmıştır.

Ahmet Eflâkî, *Menâkibü'l-Arifin* adlı eserinde Yakub Bey'den uzun uzun bahsetmekte ve Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî'nin torunu Ulu Arif Çelebi'nin 1312-1319 seneleri arasında önce Denizli, sonra Kütahya'ya geldiği zaman Yakub Bey'le görüştüğünü ve kendisini mürid yaptığını yazmaktadır.⁴ Yakub Bey'in Afyon Mevlevihânesine vakıflar tahsis ettiği ve bunun için bir vakfiye düzenlediğine bakılırsa⁵, Eflâkî'nin anlattıkları doğru görünmektedir. Şu halde Yakub Bey, Mevlevîye tarikatine mensup bir devlet adamıdır.

I. Yakub Bey'in vefat tarihi ve kabrinin nerede olduğu hakkında herhangi bir belge bulunmamaktadır.⁶ Fakat Subhu'l-A'şâ'daki bir kayıta Yakub Bey'in H.741 / M.1340 tarihinde Mısır ile mektuplaştığına dair bir bilginin bulunması,⁷ bu zatın 1340 yılında hayatta olduğunu göstermektedir. Germiyanogulları Beyliği'nin merkezi Kütahya olduğuna göre,⁸ muhtemelen burada vefat etmiş olmalıdır. Evliyâ Çelebi, onun Kütahya'da "*Serkeş*

³ Wittek, Paul. *Menteşe Beyliği*, (Trc. Orhan Şaik Gökyay), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1944, s. 19.

⁴ Ahmet Eflaki. *Menakibü'l-Arifin*. (Trc. Tahsin Yazıcı) C. II, İstanbul, 1973, s. 307-308.

⁵ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri*, s. 43-44.

⁶ Ahmed Tevhîd, Rum Selçûkî Devleti'nin İnkirâzıyla Teşkil Eden Tavâif-i Mülûkdan Kütahya'da Germiyan Beyleri, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası (TOEM)*, C. VIII, İstanbul, 1329, s. 508.

⁷ Varlık, Mustafa Çetin. *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*. Ankara 1974. S.44

⁸ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri*, s. 40-41-43.

Bağları” denen mevkide medfun bulunduğunu yazmaktadır.⁹ Kendisine türbe yapılmadığı için zamanla kabrinin kaybolduğu anlaşılmaktadır.

2. Hacım Sultan Zâviyesi ve Türbesine Dair Tarihî Bilgiler

Germiyanoglu Yakub Bey’in, adına zâviye yaptırıp vakıflar tahsis ettiği Hacım Sultan’ın kimliğine dair aşağıda kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

a. Hacım Sultan

Asıl adı Receb olan Hacım Sultan, *Hacım Sultan Vilâyetnâmesi*’ne göre, on iki imam neslinden bir seyyid olup, onuncu imam Ali en-Nâkî’nin torunu ve Şâhzâde Hüseyin’in oğludur. Hacı Bektâş-ı Velî gibi o da Hoca Ahmed Yesevî’nin müridlerinden olup, Hacı Bektâş-ı Velî ile birlikte Anadolu’ya gelmiştir. Hacı Bektâş, bir süre yanında kalan Hacım Sultan’ı Germiyan iline yani Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak taraflarına göndermiştir. Onun son durağı, daha önce adı “*Susuz*” diye bilinen köy olmuş, adından dolayı buraya *Hacım Köy* adı verilmiştir. Ahmet Yaşar Ocak, Hacım Sultan’la ilgili *Vilâyetnâme*’de anlatılanların tenkidini yapmış, anlatılanlardan bir çoğunun XIV. ve XV. yüzyıllara ait olduğunu göstermiştir. *Vilâyetnâme*’deki “ışık” teriminden hareketle onun Hacı Bektâş-ı Velî’den sonra XIV. yüzyılda yaşadığı kanaatindedir.¹⁰ Bununla birlikte değerlendirmeye esas alınan vakfiyenin tarihi H. 721/M. 1321 olup, bu sırada Uşak’ta Hacım Köyü mevcuttur. Burada Germiyanoglu I. Yakub Bey bir zâviye binâ ettirmiş, zengin vakıflar tahsis ederek eş-Şeyh Dede Bâlî’yi Şeyh olarak atamıştır. Şu halde Hacım Sultan, Hacı Bektâş-ı Velî gibi XIII. yüzyılda yaşamış, vakfiyenin tarihi olan 1321’den çok önce vefat etmiştir. Dolayısıyla *Vilâyetnâme*’deki Anadolu’ya Hacı Bektâş-ı Velî’yle birlikte geldiğine dair anlatılanları doğru kabul etmek gerekir. Böyle olunca Hacım Sultan, Hoca Ahmed Yesevî’nin müridlerinden olup Hacı Bektâş-ı Velî’nin çağdaşı, onunla da yakın ilgisi bulunmaktadır. XVIII. yüzyılda zâviyede görev alan şeyhlerin Hacı Bektâş Dergâhı şeyhi tarafından atanması¹¹ ve XIX. Yüzyılın ilk yarısında Türbeye atanan türbedarların

⁹ Evliya Çelebi’den naklen, İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu bilgiyi vermektedir. Bkz. *Anadolu Beylikleri*., s. 43.

¹⁰ Ocak, Ahmet Yaşar. Hacım Sultan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV, s. 505-506.

¹¹ Bkz. VAD. No: No: 1124, s. 87.; VAD. No: No: 1126, s. 102.; VAD. No: No: 545, s. 78.

kayıtlarında Hacım Sultan için "Bektaşî büyüklerinden" ibaresinin kullanılması¹² bu iki zât arasındaki ilgiyi göstermektedir.

b. Hacım Sultan Zâviyesi

Zâviye, Türkçeye Arapçadan geçmiş bir kelime olup, istilahta her hangi bir tarîkate mensup dervişlerin, şeyhlerin başkanlığında toplu olarak yaşadıkları, gelip geçene ücretsiz kalacak yer ve yemek sağlayan binalara denir.

Zâviyeler, mescit, tevhîd-hâne, türbe ve mezarlık, kütüp-hâne, mutfak ve erzak anbarı, hamam ve ahırdan meydana gelirdi.¹³

Hacım Sultan Zâviyesi'nin, Uşak ilinden yarım saat uzaklıktaki, Sivaslı ilçesine bağlı, Hacım Köyü mezarlığı ortasında bulunduğu elimizdeki mevcut vakfiye sûretinden anlaşılmaktadır. Mahallinde yapılan incelemeler neticesinde, Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen türbe dışında her hangi bir yapıya rastlanmadığı için zâviyenin yeri tam olarak tesbit edilememiştir. Fakat büyük ihtimalle Hacım Sultan türbesinin bulunduğu mevkide idi. Bu kanaata varılmasına sebep, türbenin bulunduğu arazinin çok büyük bir alanı işgal etmesi ve köyde yaşayan ihtiyarların eskiden türbenin karşısında bir takım binalar olup, büyük bir deprem sonunda yıkıldığından dolayı harap durumda bulunduğunu söylemeleridir.

Hacım Sultan Zâviyesi'nin inşâ edildiğine dair bilgi, incelenen vakfiyede bulunmamaktadır. Buna göre, Yakub Bey zâviyesi, 1321'den kısa bir süre önce inşâ edilmiştir (Vakfiye 5-10)¹⁴. Fakat bu zâviye binası, **Vilâyetnâme**'deki bilgilere bakılacak olursa, Hacım Köyü'ndeki ilk zâviye değildir. Hacım Sultan, Susuz Köyü'ne gelip yerleşince buraya bir tekke inşâ edip tasavvufî faaliyetlerde bulunarak, bölge halkını İslâm'a sokmuştur.¹⁵ Öyle ise, Yakub Bey'in yaptırdığı zâviye, daha önce burada bulunan tekkenin yanına veya muhtemelen yıkılmış olan eski binanın yerine inşâ edilmiştir.

Hacım Sultan Zâviyesi'nin geniş bir mezarlığın ortasındaki türbenin yanında bulunduğu anlaşılmaktadır.

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Evkaf, no:25481, 31410, 33202.

¹³ Ocak, Ahmet Yaşar - Fârukî, S. Zâviye, *İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, s. 473-474.

¹⁴ Bkz. H. 721/M. 1321 tarihli vakfiye. Bundan sonra vakfiyeden yapılacak atıflar metin içerisinde verilecektir.

¹⁵ Ocak, Ahmet Yaşar. Bazı Menâkıb-nâmelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidâlarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü, *Osmanlı Araştırmaları II*, 1981, s. 39.

Mutfak

Zâviyelerin en önemli bölümlerinden biri mutfaktır.¹⁶ Çünkü, gelen ve giden (âyende ve revende) yolcular buraya uğrayıp parasız yeyip içerlerdi. Hacım Sultan Zâviyesi'nde de fakir, fukara ve miskinlerin her türlü ihtiyacı giderilerek doyurulması, burada bir mutfağın bulunduğunu gösterir (Vakfiye 15-20). Fakat zâviyedeki mutfak şimdi mevcut değildir. Bundan dolayı mimarî durum hakkında bilgiye sahip değiliz.

Kütüphane

Zâviyelerde eskiden beri kütüphanelerin bulunduğu bilinmektedir. Meselâ; Konya'da XVI. yüzyılda inşa edilen Mahmut Dede Zâviyesi'nde de bir kütüphane bulunuyordu.¹⁷ Hacım Sultan Zâviyesi'nde köyün ihtiyarlarından öğrendiğimize göre, türbe bahçesinin giriş kapısının üstünde bulunan bir odanın kütüphane olarak kullanıldığıdır. Burada bir çok kitap mevcut iken, odanın yıkılmasıyla birlikte kitaplar kaybolmuştur.

Ahır

Zâviyelerde gelip-geçen ve oraya inen kimselerin konakladığı yer olduğu gibi, misafirlerin hayvanlarının da korunması ve barınması için bir de ahır mevcut idi (Vakfiye 15-20). Hacım Sultan Zâviyesi'nde ahırın yeri tespit edilememiştir. Zâviye binasından ayrı yapılan bu binaların hemen hemen tamamı kerpiç veya ahşaptan olduğu için günümüze kadar ulaşmamışlardır.¹⁸

c. Türbe

Türbeler, zâviyelerin en önemli kısımlarından biri olup çoğunlukla zâviyeyi ilk kuran şeyhin ve bazen de onun sülâlesine mensup olanların mezarlarını ihtivâ eder. Hacım Sultan Türbesi (Resim-1), yukarıda değinildiği üzere Hacım Köyü mezarlığı ortasında Hacım Sultan Zâviyesi'nin yanında idi.

Türbenin bahçe girişindeki, sağ tarafta duvara bitişik durumda H. 1300 (M. 1882-1883) tarihli kitâbesi olan bir çeşme (Resim-2) mevcuttur. Ayrıca türbe bahçesinin giriş kapısında da H. 1301 (M. 1883-1884) tarihli başka bir kitâbe (Resim-3) vardır. Fakat bu tarihler türbenin yapılış tarihini gösteren tarihler değildir. Bahçenin sonunda bulunan türbenin üzerinde, yapılış tarihini belli eden bir kitâbe yoktur. Kitâbe taşının konulması

¹⁶ Ocak, Ahmet Yaşar - Fârukî, S. Zâviye, *İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, s. 474.

¹⁷ Küçükdağ, Yusuf. Mahmut Dede Zâviyesi Vakfiyesi, *Vakıflar Dergisi* XXII, 1991, s. 86.

¹⁸ Ocak, Ahmet Yaşar - Fârukî, S. Zâviye, *İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, s. 474.

gereken yer, çukur yapıp boş bırakılmış, onun üstüne H. 1229 (M. 1813-1814) tarihi boya ile geç devirde yazılmıştır (Resim-4). Türbenin esas yapılış tarihinin yazılı olduğu yer tamir sırasında kapatılarak şimdiki tarih tekrar üzerine yazılmış olabilir. Türbenin duvarlarında veya içerisinde yapılış tarihini gösteren başka bir ibâre de bulunmamaktadır.

Sadık Ersümer, "Hacım Sultan Türbesi" adlı makalesinde, türbenin mimarisi ve süslemesi ile ilgili geniş bilgiler vermektedir. Buna göre: "Türbe sekizgen ana mekan ve önünde bulunan dikdörtgen giriş yerinden meydana gelmiştir. Giriş yerinin cephesinde yerden bir-bir buçuk metre yüksekliğindeki konsollar üzerine oturan bir sivri kemer vardır. Bu kısmın üstünü tek aynalı tonoz örtmektedir. İçi tamamen, dış kısımları kısmen sarımtırak mermerlerle kaplıdır."¹⁹ Buradan basık kemerli bir kapı ile sekizgen türbe odasına geçilmektedir. Türbenin duvarları düz ve badanalanmış, üstü sekizgen bir kubbe ile örtülmüştür. Ersümer ayrıca, türbenin oldukça sade yapılmış olduğunu, kubbe ortasında renkli XIX. yüzyıla ait kolon işlerinin bulunduğunu yazmaktadır.

Yerinde yaptığımız incelemelerde, türbenin, yakın bir tarihte çıkan ufak bir yangın sebebiyle, iç kısmındaki duvarların kararmış olduğunu, ayrıca tavana asılı tahta asanın büyük zarar gördüğünü tesbit ettik. Türbede yine tavana asılı bulunan ve Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen (aslı tahtadan olup, çalınmıştır) sembolik bir demir kılıç da bulunmaktadır.

Türbenin içinde Hacım Sultan'a ait sanduka ve ona ait olduğu söylenen asa da mevcuttur (Resim-5).

3. Hacım Sultan Zâviyesi Vakfiyesinin Değerlendirilmesi

a. Vakfedilenler

Hacım Sultan Zâviyesi'ne Hacım Köyü ve çevresinde bulunan, kuzeyi Timur Tepesi, doğusu Bahçe Pınarı ve Sarıtaş, güneyi Kurp Göges Köyü civarındaki Yassı Taş ve batısı Saraycık Köyü ile Artulu Köyü arasındaki Kataş ile çevrili arazi vakfedilmiştir. Vakfiyede ayrıca, vâkıfın şöhretinden dolayı zâviyeye vakfedilen evler ve bir çok malların da zikredilmediği anlatılmaktadır (Vakfiye 10-15).

b. Vâkıfın Şartları

I. Yakub Bey'in, Hacım Sultan Zâviyesi için tahsis ettiği vakfın şartları şöyledir:

Vakfedilen arazinin geliri, zâviyeye uğrayan fakir, fukara, miskin ve oraya inen herkesin ihtiyacını karşılamasına harcanacaktır; vâkıf, Şeyh

¹⁹ Ersümer, Sadık. Hacım Sultan Türbesi. *Uşak Halk Eğitim Dergisi*, 6, 1979, s. 10.

Kirmânî (b.) Şeyh Mustafa Oğlu Şeyh Dede Bâlî'yi zâviyeye şeyh tayin eylemiş ve ondan sonraki şeyhlerin de bu zâtın soyundan olmasını istemiştir; ayrıca vâkıfı tarafından tesbit edilen kâidelerin hiç kimse tarafından bozulmaması, şartlarının değiştirilmemesi, satılmaması, hibe edilmemesi, rehin verilmemesi ve miras olarak bırakılmaması şart olarak konmuştur (Vakfiye 10-20).

c. Görevliler

1321 tarihli vakfiyede, zâviyenin görevlileri arasında sadece şeyhin adı geçmektedir. Oysa, bir vakıf kurulurken vakfın yönetiminden birinci derecede sorumlu olan mütevellînin ve vakıf harcamalarında mütevellîye nezâret eden nâzırın da tayin edilmesi gerekir. Vakfiyede bu zikredilen görevliler, daha sonraki istinsah sırasında çıkarılmış olmalıdır. Nitekim XVIII. yüzyıl başlarından itibaren nâzır atamalarına dair beratların bulunması buna işaret etmektedir.

Belgeler ışığında XVIII. yüzyıldan itibaren Hacım Sultan Zâviyesi'ndeki görevliler tesbit edilmiş olup bunlar şöyle sıralanabilir:

Zâviyedâr

1321 tarihli Yakub Bey vakfiyesine göre Hacım Sultan Zâviyesi'nin ilk şeyhi eş-Şeyh Dede Bâlî'dir (Vakfiye 10-15). Zâviyede şeyhlik yapanların daha sonra zâviyedâr olarak atandıkları anlaşılmaktadır. Aslında zâviye şeyhi ile zâviyedâr arasında bir fark olmayıp, ikisi de küçük tekkenin şeyhidir.²⁰

XVIII. yüzyılda Hacım Sultan Zâviyesi'nde (tarih sırasına göre) görev yapan zâviyedârlar şunlardır:

Elimizdeki belgelere göre ilk zâviyedâr, Şeyh Tûrabi(?)dir. Şeyhin ölümü üzerine, Zeynelâbidin'e Kadı Mahmut arzıyla zâviyedârlık verilmiştir (Cemâziyelâhir 1118/ Eylül 1706).²¹

Ramazan 1144/ Şubat 1732'de Şeyh Zeynelâbidin'in görev beratı yenilenmiştir.²²

Safer 1148/ Haziran 1735 tarihinde zâviyenin tayinle zâviyedârı olan Şeyh Zeynelâbidin'in hizmetinde kusur olması, vakıf şartlarına riâyet etmemesi, zâviyeye gelen fukaraya iyi davranmaması ve zâviyenin boş

²⁰ Bkz. Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul, 1971, s. 648.

²¹ VAD. No: 1134, s.23

²² VAD. No: 1124, s.85

kalması ve harap olmasına sebep olduğu için görevinden alınarak, büyük evladı olan Şeyh Mehmed'e, Hacı Bektâş Velî evladından olan Şeyh Hacı Feyzullah arzıyla zâviyedârlık verilmiştir (Belge-1).²³

Şeyh Mehmed'in vefâtı üzerine, Cemâziyelevvel 1162/ Nisan 1749 tarihinde zâviyedârlık Şeyh İsmail'e verilmiştir.²⁴

1175/1761 tarihinde zâviyedârlık görevi, Şeyh Mehmed'in büyük oğlu, Şeyh Veli'ye, Hacı Bektâş-ı Velî âsitânesinden olan es-Seyyid Şeyh Bektâş tarafından verilmiştir.²⁵

Şeyh Veli'nin vefâtı üzerine, büyük evladı Şeyh Mehmed'e, Hacı Bektâş Şeyhi Abdüllatif tarafından H. 1185 / M. 1771-1772 tarihinde zâviyedârlık inâyet buyrulmuştur.²⁶

Cemâziyelevvel 1188/Temmuz 1774 tarihinde tayinle zâviyedârlık görevini yürüten Şeyh Mehmed'in görev beratı yenilenmiştir.²⁷

Es-Seyyid Hasan'ın zâviyedârlıktan ferâgat etmesi üzerine, daha önce zâviyedârlık hizmetinde bulunan Şeyh Mehmed'e bu görev tekrar Şaban 1210/ Şubat 1796 tarihinde tevcih²⁸ edilmiştir.

Safer 1219/Mayıs 1804 tarihinde, Şeyh Mehmed Halife zâviyedârlık görevini ifâ ederken, Uşak'ta ikâmet eden Derviş Mehmed adlı bir zat "evlâd-ı vakıftanım" diyerek zâviyedârlığı üzerine almıştır. Fakat, zâviyedârlık tekrar Şeyh Veli bin Şeyh Mehmed Halife'ye, Hacı Bektâş-ı Velî âsitânesinden olan Seyyid Şeyh Feyzullah arzıyla geri verilmiştir.²⁹

Ramazan 1219/ Aralık 1804 tarihinde Şeyh Mehmed Halife'nin vefat etmesi üzerine, büyük oğlu Şeyh Mehmed'e zâviyedârlık verilmişken, Uşak'ta oturan Seyyid Velî adında bir zat "asıl evlâdım" diyerek zâviyedârlık görevini üzerine almıştır. Fakat, zâviyedârlık, Şeyh Mehmed Halife bin Şeyh Mehmed'e, Hacı Bektâş-ı Velî âsitânesinde Şeyh olan es-Seyyid Şeyh Feyzullah tarafından tekrar tevcih edilmiştir (Belge-2).³⁰

²³ VAD. No: 1124, s. 87.

²⁴ VAD. No: 1130, s.68.

²⁵ VAD. No: 1126, s.102.

²⁶ VAD. No: 1089, s. 64

²⁷ VAD. No: 1120, s. 54.

²⁸ VAD. No: 544, s. 78

²⁹ VAD. No: 545, s. 78

³⁰ VAD. No: 545, s. 78

Nâzır

Nâzır, mütevellinin vakfiyedeki şartlara uygun harcama yapmasını gözeten kişidir. Genelde her vakfın nâzırı bulunurdu. Hacım Sultan zâviyesinin nâzırı olan Seyfullah'ın ölümünden sonra, Ramazan 1131/ Temmuz 1719 tarihinde Mehmed Ali'ye, kadı Seyyid Salih arzıyla nâzırlık verilmiştir.³¹

Cemâziyelâhir 1147/ Ekim 1734 tarihinde Hacım Sultan Zâviyesi vakfına dahil olan köylerin ve mezarların kontrol edilmesi için bir nâzıra ihtiyaç olunmuştur. Derviş Mehmet bin Bektâş'a yevmî iki akçe ile nâzırlık görevi, Kadı Ali arzıyla tevcih buyrulmuştur (Belge-3).³²

Müteveli

Vakfın işlerini yürüten kişiye müteveli denilmektedir. Hacım Sultan Zâviyesi'nde, H.1153/M.1740-1741 senesine ait bir müteveli kaydı da bulunmaktadır. Bu tarihte, Osman Efendi zâviyenin mütevellisi olarak görevini yürütmektedir.³³

d. Vakfiyede Geçen Yer Adları

Vakfedilen arazinin kuzey tarafı, köye hâkim Timur Tepesi ile çevrilidir. Bu tepeye köylüler, şu anda Çile Tepesi demektedirler. Bu tepenin zirvesindeki mezarlardan birinin Hacım Sultan'ın halifesi olan Burhan Abdal'a ait olduğu köyün yaşlıları tarafından söylenmektedir (Resim 6). Burhan Abdal Hacım Sultan *Vilâyetnâmesi*'ni yazan şahıstır.³⁴

Vakıf arazisinin doğu tarafı Bahçe Pınarı ve Sarıtaş, güney cihetinde Kurp Göğes Köyü civarındaki Yassı Taş, batı tarafında ise Saraycık Köyü ile Artulu Köyü arasındaki Kataş ile çevrilmiştir (Vakfiye 10-15).

XVI. yüzyıl tahrirlerinde, Vakfiyede geçen bu köy ve yer adlarının, Saraycık hariç, diğerleri geçmemektedir. Saraycık 1530'da Uşak Kazası'na bağlı köylerden biri idi.³⁵ Şu anda o yörede bu adla anılan bir köy bulunmamaktadır. Şu halde bunların adları ya değişmiş veya köyler dağıldığı için tahrirlere isimleri yazılmamıştır. Görüldüğü üzere, vakfiyedeki yer ve köy adlarının tamamı Türkçedir.

³¹ VAD. No: 1116, s.9.

³² VAD. No: 1124, s.90, s. 212.

³³ BOA, *Evkaf Nezâreti Haremeyn Muhasebeciliği* (Kısaltma:EV.HMH.) Defter no: 4172.s.1.

³⁴ Ocak, Ahmet Yaşar. "Hacım Sultan", s. 505.

³⁵ 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), s. 66, 126.

1071 Malazgirt Zaferi'yle birlikte, Anadolu'nun içlerine doğru bir Türk derviş akını olmuştur. Bu akın Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar döneminde de devam etmiştir. Türk dervişleri yerleştikleri Anadolu toprakları üzerinde birçok tekke ve zâviyeler tesis etmişlerdir. Örneğin H.1153/M.1740-1741 tarihinde Uşak kazâsına tâbi, köy, çiftlik ve mezralarda -Hacım Sultan Zâviyesi de dahil- toplam otuz altı zâviye bulunması, bunun en güzel göstergesidir.³⁶ Anadolu'ya gelen bu Türk dervişleri, açtıkları zâviyeler sayesinde, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasına büyük katkıda bulunmuşlardır.³⁷

e. Şahitler

Vakfiyenin sonunda altı şahidin adı yazılıdır. Bunlar:

Ali bin İskender
Muhyiddin bin Musa
Musa bin Ömer
Cemal Halil Fakih
Mevlânâ Abdüssamed Hayreddin
İshak (?) bin es-Seyyid Haydar'dır.

Bunlardan başka şahitlerin bulunduğu "ve gayrihim" deyiminden anlaşılmaktadır. Bu isimler arasında tesbit edilebilen şöhretli hiç kimse bulunmamaktadır.³⁸

Sonuç

Hacım Sultan Zâviyesi, Germiyanoglu I. Yakub Bey tarafından, H.721/ M.1321 tarihinde Hacım Köyüne yaptırılmıştır. Yakub Bey bu zâviyeye zengin araziler vakfetmiş, bu sayede, buraya gelen fakir, fukara ve miskinlerin her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanmıştır.

Hacım Köyü'nde Yakub Bey tarafından yaptırılmış olan bu zâviye, *Vilâyetnâme*'deki bilgilere bakılacak olursa, köydeki ilk zâviye değildir. Hacım Sultan, bu köye gelip yerleşerek bir zâviye tesis etmiş, burada tasavvufî faaliyetlerde bulunmuştur. Öyle ise, Yakub Bey'in yaptırdığı zâviye, daha önce burada bulunan zâviyenin yanına veya muhtemelen yıkılmış olan eski binanın yerine inşâ edilmiştir.

³⁶ Bu zâviyelerin adları ve kuruldukları yerler hakkında geniş bilgi için bkz. *BOA. EV. HMM. 4172*, s.1-6.

³⁷ Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, II. Kolonizatör Türk Dervişleri" *Vakıflar Dergisi II*, Ankara, 1942, s. 319-320.

³⁸ Varlık, Mustafa Çetin. a.g.e. s. 44-45.

Vakfiyenin düzenlendiği tarihte, vakfedilen yerlerin adları Türkçedir. Anadolu'nun İslâmlaşması ve Türkleşmesi seyrinin en güzel göstergesi mahallî yer adlarının Türkleşmiş olmasıdır. Vakfiyede geçen yer adlarının tamamının Türkçe olması bu yerlerin, Vakfiye'nin tescil tarihi olan 1321'den çok önce Türkleştiğini gösterir.

Resim-1 Hacim Sultan Türbesi

Resim-2 Türbe Çeşmesinin Kitabesi

Resim-3 Türbenin Giriş Kapısı Kitabesi

Resim-4 Türbe Kapısı

Resim-5 Hacım Sultan Sandukası ve Asası

Resim-6 Burhan Abdal'a Ait Olduğu Söylenen Mezar